

זוה מה שדקדק רש"י לפרש ה"לאמר" האמור בכתוב --- לא אמור, וכדהרגיש המהרש"א (ושלא כדברינו לעיל). דלכאורה הרי לפי פי' זה, לפנינו דבר והיפוכו --- מצד אחד "דבר אל בני ישראל" ומאידך --- לא אמור! אכן להני"ל בא הכתוב להשמיענו כי בענין זה עצמו של הקרבנות, סדרם ותכונתם, ישנו החלק הגלוי שע"ז נאמר **דבר אל בני ישראל**. ואילו חלק אחר, הוא **שלא נתפרש** בכתוב, שגם הוא נמסר למשה, אלא שעליו נאמר לאמר --- **לא אמור**, שאסור היה למשה לגלותם.

ה.

ושקיים חלק במצוות שלא ניתנה רשות לגלות, הרי שמענו מפורש בפרשת פרה אדומה, שני' בה זאת חוקת התורה. וחז"ל דרשו: לך אני מגלה טעם פרה, אבל לאחר חוקה. והנה ברור שבהגלות נגלות טעם המצוה יכולים להולד **נפ"מ גדולות** להלכה. דהרי כך מצינו שנחלקו ר"ש ורבנן, דר"ש דריש טעמא דקרא, ונחלק כתוצאה מתפיסתו זו על חכמים בכמה הלכות (סנהדרין כא, א). וזה במצוות שניתן לעמוד על טעמם גם לפי השכל האנושי. אבל דעת חכמים, וכן נקוט להלכה, דלא דרשינן טעמא דקרא, ואין מתחשבים עם מה שניתן להבין הטעם ולהוליד מזה שינוי בדין.

[ונראה שבה יוסבר לנו המדרש המופלא בענין זה של פרה. דאיתא שם (במד"ר חוקת) בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה שיושב ועוסק בפרשת פרה אדומה, ואומר הלכה בשם אומרה: ר' אלעזר אומר עגלה בת שנתה, פרה בת שתיים. אמר לפניו רבון העולמים יה"ר שיהא מחלצי וכו'. דלכאורה תמוה למה דוקא על הלכה זאת ביקש כן. והרי להלכה גם לא נפסק כר"א (ר"מ פ"א מפרה). אכן לפי הני"ל דאמנם לפי שכלנו אנו, ולפ"מ שני' לו טעמה הגיע להבנה שדברי ר"א הם הנכונים ותואמים את הטעם הנסתר שבמצוה זו. ולכן ביקש שיהא מחלציו. ומ"מ להלכה אין נוקטים כר"א. כי אנו אזלינן בתר המגולה שבתורה, ועפ"ז שיקול חכמים ודעתם מכריעה].

ו.

ומעתה י"ל שלפי הדרשא דיומא הני"ל שנדרשה על הכתובים שבראש ויקרא, גם בשאר הפרשיות שבהן נאמרה לשון זו: "לאמר" וגם "דבר", שהתקשינו בזה מה הם באים ללמדנו, שהרי זה שאין לומר דבר מה שאמר לו חבירו מבלי רשות כבר שמענו מהכתוב שבריש ויקרא. דבא הכתוב בכל הני פרשיות שנשנה בהם לשון זו לרמז לנו שגם בהם היה חלק סתום בטעם המצוה, **שלא ניתן** לגלותו לישראל --- לא אמור! ואעפ"י שיש מזה נפ"מ להלכה, כך ניתנה **ההלכה לישראל**, להתחשב רק עם הכתוב ועם מה שניתן להדרש לפי התורה הכתובה, ועפ"י יובן יפה לשם מה הביא רש"י הדרשא ד"לא אמור", שהרי כנ"ל מהמהרש"א, ניתן היה לפרש הדרשא מעצם **כפל** הלשון וכנ"ל. אלא שהוקשה לרש"י, שא"כ כל **איך** פרשיות שגם בהם קיים כפל לשון זו, למאי אתו? לזאת פירש **דבכל מקום** כך הפירוש: חלק אחד --- "לא אמור", שלא יגלה, וחלק אחר --- "דבר אל בני ישראל", שמצוה ללמד, ולפיהם יכוננו דרכיהם. ובה שהכתוב עצמו מוכיח על דרשה זו, כו"ע מודים, וגם רבנן דפליגי אדר"י בהא דפסחים ובאה התורה למסור לנו ידיעה זאת, ואעפ"י שאין לנו **מזה עצמו** שום נפ"מ, שהרי אנו אין לנו אלא האמור והנדרש מהתורה בכתב עפ"י דרכי הדרשות שנמסרו לנו. כי מזה נפ"מ גם לדין כנלמד מזה שהאומר דבר לחבירו, אעפ"י שהוא בדברי תורה, כיון שההיתר לומר ד"ת **בציבור**, הוא רק אחרי הכנה של ד' פעמים וכנ"ל, ולא כן לגבי מסירתם **ליחיד**, וא"כ הרי יתכן שדברים אלה עדיין לא עברו את כור המבחן של ד' פעמים, ע"כ הרי הוא בבל יאמר, ואעפ"י שמצוה יש ללמד תורה, בכה"ג אין המצוה קיימת.

ז.

ואם הדברים אמורים בד"ת בצורה כללית, כש"כ וק"ו בדברים שניתנים להתפרש בכמה פנים, והדברים הנאמרים בציבור נשמעים לסוגי אנשים שונים, והאזנים כרויות והעטים משוננים להטיל קטגוריא בת"ח... **שיש** לזכור **אזהרת** חז"ל: חכמים הזהרו בדבריכם. וברור ופשוט, שכל כה"ג שייך גם בד"ת בהלכה, שהאומר דבר לחבירו הרי הוא בבל **יאמר**. ולי"ש בכגון דא גם נפ"מ בין האמור בע"פ לבין דברים דבכתב, דאם אמנם הכתב ניתן בצמינות למי דהופנה אליו, מ"מ אין בזה עדיין מתן הרשות להוציא הדברים לרבים. בפרט בנידוננו שהיה בידי הכותב עצמו לעשות זאת ולא עשה.

סימן עו : החיוב להמנע ממחלוקת, כעקרון מנחה בקביעת ההלכה.

במשנה במס' פסחים ר"פ מקום שנהגו שנינו :

מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות - עושין ; מקום שנהגו שלא לעשות - אין עושין.

ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין, או ממקום שאין עושין למקום שעושין, נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם. ואל ישנה אדם מפני המחלוקת.

לאביי סיום המשנה ואל ישנה וכו' מתייחס רק למי שהולך ממקום שעושין למקום שאין עושין, שאעפ"י שמצד מנהג מקומו שבא משם, מותר לו לעשות מלאכה, מכל מקום עליו להמנע מלעשות, מאחר שעשייתו מלאכה במקום שבא לשם, שנוהגים להחמיר עלולה להביא לידי מחלוקת. אולם לדעת רבא, הרי זה מתייחס גם למי שבא ממקום שמחמירים למקום שמקילים, שהיה מקום לומר שיעשה אף הוא, למרות היותו כפוף למנהג המקום שיצא משם, והוא מעיקר הדין אסור בעשיית מלאכה, אך בגלל חשש מחלוקת היה עליו לנהוג להקל. אלא שאעפ"י קובעת המשנה שעליו להמנע מלעשות מלאכה, וזה משום שכל עיקר החשש מפני מחלוקת לא שייך בכגון דא, שהרי הרואה יתלה שמה שנמנע מלעשות אין זה מצד שסובר שזה אסור אלא מפני שאין לו מלאכה לעשות - "כמה בטלני איכא בשוקא".

יוצא מדברי רבא שלמרות שאדם זה מחויב לנהוג באיסור מלאכה כמקום שבא משם, ויש בזה משום "אל תטוש", כפי שיבואר להלן, מכל מקום אילו היה חשש מחלוקת, היה זה דוחה את האיסור.

אף אביי, אין הכרח שחולק על יסוד זה של רבא, אלא שלשון המשנה לא נראה לו שמתפרש כפירושו של רבא. אולם גם אם נאמר שאביי חולק על רבא בעיקר הדין, הרי הלכה כרבא במחלוקתו עם אביי. שומעים אנו מזה יסוד גדול בהלכה, שהחשש ממחלוקות בכוחו לדחות איסור שהוא מדברי קבלה.

וראו לברר המקור והבסיס להלכה זו, אם הוא מצד הענין הכללי של "דרכיה דרכי נועם", שמשום זה ראו חכמים לנכון לתקן תקנה זו בכדי להמנע ממחלוקת. או שיש לזה מקור בתורה, באופן שהחייב להמנע ממחלוקת הוא עקרון מנחה מן התורה בקביעת ההלכה. לזאת נעיין במס' יבמות בסוגיא הדנה באיסור התורה של "לא תתגודדו" בכדי להגיע לבירור הענין בע"ה.

ב.

איתא ביבמות (ג ב - יד א): תנן התם, מגילה נקראת ב"א, ב"ב, ב"ג, ב"ד, ב"טו - לא פחות ולא יותר. א"ל ר"ל לר"י: איקרי כאן "לא תתגודדו" - לא תעשו אגודות אגודות וכו'. דנראה כנוהגין ב' תורות (רש"י). א"ל: עד כאן לא שנית מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות - עושין. מקום שנהגו שלא לעשות - אין עושין. א"ל: אמינא לך **אנא איסורא** - זמנים הרבה תקנו להם חכמים (דאסרי להו רבנן לבני ארביסר דאי בעו למקרי בט"ו לא מצו. וכן בני ט"ו ב"ד, **ודמיא לשתי תורות**, רש"י) ואת אמרת לי מנהגא (דהתם לכו"ע שרי, ומיהו באתרא דאחמור, לא ישנה את דרכו מפני המחלוקת, רש"י). והתם לא איסורא הוא? והתנן: ב"ש אוסרין וב"ה מתירין (ואיכא דעבדי כב"ה ואיכא דעבדי כב"ש והרי כאן אגודות רש"י) ואת אמרת לי מנהגא (דהתם לכו"ע שרי, ומיהו באתרא דאחמור, לא ישנה את דרכו מפני המחלוקת, רש"י). א"ל: התם רואה אומר מלאכה הוא דלית ליה (לא דמי לשתי תורות, שהרואה את זה שאין עושה מלאכה אומר - אין לו מה לעשות, רש"י) - והא ב"ש מתירין הצרות לאחים וב"ה אוסרים? - מי סברת עשו ב"ש כדבריהם, לא עשו ב"ש כדבריהם. ור' יוחנן אמר - עשו ועשו. וכו'. ע"כ הסוגיא.

לא ענה, איפוא, ר' יוחנן תשובה לשאלת ר"ל. רק אמר לו שלפי דעתו של ר"ל העולה מתוך קושיתו, היה לו להקשות בעוד מקומות.

התשובה לשאלה באה שם בהמשך הסוגיא מפי אביי ורבא. הגמרא ממשיכה שם ושואלת: ומ"ד עשו, קרינן כאן "לא תתגודדו"? אמר אביי כי אמרינן לא תתגודדו, כגון שני בתי דינים בעיר אחת וכו' אבל שני בתי דינים בשתי עיירות לית לן בה. א"ל רבא: והא ב"ש וב"ה כשני בתי דינים בעיר אחת דמי? אלא אמר רבא: כי אמרינן לא תתגודדו כגון ב"ד בעיר אחת לית לן בה. ובתוס' שם מבואר שלפ"ז מתורצת קושיתו של ר"ל מקריאת המגילה, שגם שם הרי זה כשני בתי דינים בשתי עיירות. ע"כ תוכן הסוגיא.

ויש בסוגיא זו כמה קשיים, וכן בפסק הלכה בנידון:

(א) בתשובת ר"ל לר"י בענין אי-עשיית מלאכה בערבי פסחים, שאין זה ענין שבאיסור אלא דבר שתלוי במנהג, ופירש"י כנ"ל שכל עיקר אין חיוב שלא לשנות מהמנהג רק בגלל מחלוקת, ואינו דומה לזמנים השונים שבקריאת מגילה שפוגע באיסור תורה. וע"ז מעיר בקובץ שיעורים (להגר"א וסרמן הי"ד) שהרי גם שינוי ממנהג הוא איסור מדברי קבלה, כמבואר בר"פ מקום שנהגו שאסר ר' יוחנן לבני ביישן לשנות ממנהג אבותיהם משום "אל תטוש תורת אמך". ומה שנאמר שם במשנה שאין לשנות רק "מפני המחלוקת" לא נאמר אלא במי שבא ממקום שעושין למקום שאין עושין, שמעיקר הדין היה מותר במלאכה כמנהג המקום שבא משם, ומכל מקום עליו להמנע "מפני המחלוקת". אבל בני אותו מקום ממש הרי באיסור מצד "לא תטוש" הם עומדים.

ויש להוסיף שקשה ביותר הוא לשון הריטב"א בסוגיין שכו' בביאור תשובת ר"ל הנ"ל: "ואת אמרת לי מנהגא - שאם כל בני העיר ירצו לחזור ממנהגם לא היו חכמים מקפידים עליהם כל (נראה דצ"ל: על) כד". דאיך יתכן לומר שלא היו מקפידים עליהם, הרי בבני ביישן כל אנשי המקום רצו לשנות מנהגם, ומנעם ר"י מכוח "אל תטוש".

(ב) כשחזר ר"י והוכיח לר"ל שגם במנהג מצינו לשון איסור: הלילה, ב"ש אוסרין וב"ה מתירין, ענה לו ר"ל חילוק אחר, הרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה. נראה כאילו שגם ר"ל חזר והודה שיש גם במנהג משום לתא דאיסור. (ולפ"ז היה מקום קצת ליישב מה שהערנו באות א', דזה לא היה אלא ס"ד ור"ל עצמו חזר בו מזה). אך א"כ היה לו לומר "אלא", להשמיענו שר"ל חזר בו. ומוכח שלא חזר בו מדבריו הראשונים אלא בא להוסיף עוד חילוק. וצ"ע שהרי לכאורה הביא לו ר"י ראייה נצחת.

(ג) גם בפסק ההלכה יש קושי. שהרי נחלקו אביי ורבא בשני בתי דין בעיר אחת, שלדעת אביי יש בזה משום לא תתגודדו, ואילו לרבא האיסור הוא רק בב"ד אחד, חצי מורין כב"ש וחצי כב"ה, ורבא אף הביא ראייה לסתור דברי אביי ולא הובא מה ענה לו אביי על זה. א"כ פשוט לכאורה, ולפי הכלל המקובל בדינו הלכה כרבא לגבי אביי. אולם הרמב"ם פוסק כאביי (פ"ב מהל' ע"ז הל' יד) וז"ל:

ובכלל גזירה זו (של "לא תתגודדו") שלא יהו שני בתי דין בעיר אחת זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר, שדבר זה גורם למחלוקות גדולות שנאמר לא תתגודדו - לא תעשו אגודות אגודות.

וכבר עמדו נו"כ על כך שתמוה למה פסק כאביי נגד רבא.

ונעיר גם על דקדוק הלשון וההנמקה שנתן הרמב"ם להלכה. שבעוד שרש"י הטעים והדגיש בדברי ר"ל, שאיסור לא תתגודדו הוא מפני שהתורה נראית כשתי תורות, הרמב"ם נימק זה להלכה מצד שמביא למחלוקות גדולות. וזה דומה למ"ש בענין מי שבא ממקום למקום שלא ישנה ממקום שבא לשם. וכבר נתבאר לעיל שהם שני ענינים שונים. וצ"ע.

(ד) ונביא עוד בענין זה של שינוי מנהגים מה שנאמר בפוסקים האחרונים במנהגי אי-התספורת בימי ספירת העומר. הרמ"א סי' תצג ס"ג הביא שיש שנוהגים איסור מראשית הספירה עד ל"ג בו. ויש שנוהגים איסור מ"ח אייר. ופסק שבעיר אחת לא ינהגו מקצתם מנהג זה ומקצתם מנהג זה "משום לא תתגודדו". והעיר ע"ז המג"א (ס"ק ו)

שעל פי מה שחילק ר"ל בסוגיא דיבמות הנ"ל שבמקום שהרואה אומר שאין כאן שינוי, אין איסור לא לתגודדו, והרי גם כאן הרואה יאמר שאין הללו רוצים להסתפר, ולא שנמנעים מחמת איסור. אלא שהמג"א מביא ראיה לרמ"א ממש"כ התוס' (פסחים יד א, ד"ה שתי) שבירושלים "כיון שמתקבצים שם אף ממקומות שנהגו בהם איסור מלאכה בערבי פסחים לפני חצות סברא הוא לנהוג שם איסור". הרי שלא נקטינן כסברת ר"ל. ומסיק המג"א שלמסקנת הסוגיא לא נקטינן להא דר"ל.

כוונת דבריו שר"ל הוצרך לזה מתוך מה שהוקשה לו לפי דרכו הדין דאיסור מלאכה בערבי פסחים מצד לא תתגודדו. אולם הרי אביי ורבא חילקו, ולדעת שניהם בשני מקומות אין משום איסור זה, ממילא לק"מ ולא צריך לחילוקו ולחידושו של ר"ל. וי"ל שלעולם במקום אחד יש משום לא תתגודדו גם כשיש לומר הרואה יאמר "מלאכה הוא דלית ליה" וכל כיוצא בזה. עכת"ד.

אך לכאורה דברי המג"א תמוהים מאד, שהרי יסוד זה של ר"ל מופיע גם בדברי רבא שהובאו לעיל בביאור המשנה שבר"פ מקום שנהגו, שטעם זה אין הבא למקום שעושים מלאכה לשנות ממנהגו שאין עושים מלאכה שהרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה. וכאמור לעיל גם לא מוכרח שאביי חולק עליו בזה. ובכל אופן הרי הלכה כרבא לגבי דאביי. (וע"ע במחצה"ש שם שהאריך בדברי המג"א).

ג.

והנראה בכל הנ"ל וביישוב כל הקשיים שהעלינו בסוגיא ובפסק ההלכה, שהדבר תלוי במחלוקת האמוראים באיסור לא תתגודדו אם הוא מצד שע"י התורה נראית כשתי תורות או שהוא מצד שזה מביא לידי מחלוקת גדולות. ומסביב לזה סובבים הולכים דברי ר"ל ור' יוחנן וכן מחלוקת של אביי ורבא בסוגית הגמרא יבמות.

ר"ל שסובר כמו שפירש"י בדבריו שאיסור לא תתגודדו הוא מפני שזה נראה כשתי תורות, ועל כן התקשה מקריאת המגילה שחכמים תקנו זמנים שונים, שאמנם מחלוקת לא שייך בזה, שהרי חכמים עצמם תקנו זמנים שונים. אולם מצד שהרואה יראה כאן כאילו שתי תורות שייך גם בכה"ג. שלפנינו שתי קהלות בישראל, שבקהלה אחת הרי זה יום חג ואילו בקהלה השניה אין ניכר רישום היום והרי הוא כיום חול. ולדעתו על זה הוא שהקפידה התורה. וכיון שהאיסור הוא מצד שנראה כשתי תורות סובר ר"ל, שבאיסור זה אין להבדיל בין מקום אחד לשני מקומות, שהנקלע למקום זה ולמקום האחר רואה בשינוי זה מעין שתי תורות. ואעפ"י שחכמים הם שתקנו שוני זה, על החכמים עצמם הקושי קיים, איך ולמה מתקנים חכמים שינוי בין קהלה לקהלה שמעורר הרגשה של שתי תורות.

מאידך, באשר למנהגי מקומות שונים, כגון זה שנהגו לעשות או לא לעשות מלאכה בערבי פסחים, יתכנו לפי סברת ר"ל שני נימוקים המשלימים זה את זה, למה אין איסור של לא תתגודדו. האחד נובע ממחלוקת התנאים בכוח המחייב של המנהג, והשני ממראית העין של הרואה המנהגים השונים. וכפי שיבואר.

ד.

במשנה במס' פסחים בהמשך המשנה שבראש פרק מקום שנהגו הנ"ל נאמר:

וחכ"א ביהודא היו עושים מלאכה בער"פ עד חצות ובגליל לא היו עושים כל עיקר. הלילה - ב"ש אוסרים ובי"ה מתירים עד הנץ החמה.

ובגמרא ע"ז: מעיקרא תני מנהגא ולבסוף תנא איסורא (דקתני ב"ש אוסרים, דמשמע בכל מקום, רש"י) וע"ז מתרץ ר' יוחנן: ל"ק הא ר"מ הא ר"י, דתניא אר"י ביהודא היו עושים מלאכה בער"פ עד חצות ובגליל אינן עושים כל עיקר. אמר לו ר"מ מה ראייה יהודא וגליל לכאן, אלא מקום שנהגו לעשות מלאכה עושים, מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אין עושים. מדקאמר ר"מ מנהגא מכלל דר"י איסורא קאמר. עכ"ל הגמרא.

ובפנ"י התקשה במה שפירש"י בקושית הגמרא שמהלשון ב"ש אוסרים משמע "בכל מקום". דמנין משמעות זו, הרי גם כשזה מנהג במקום אחד ולא בכל מקום גם כן שייך בזה לשון איסור. שהרי כך פירש"י בעצמו בראש המס' (דף ב ב) בברייתא: מאימתי ארבעה עשר אסור בעשיית מלאכה וכו'. ופירש"י: במקום שנהגו בו איסור כדאמרין לקמן מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אין עושים. (ועי' תוס' שם שהשיגו על רש"י).

ונראה שרש"י מפרש דעת המקשן שמנהג אין לו תוקף של איסור, רק שלא לשנות מפני המחלוקת. ולזאת הקשה שממה שנאמר בדברי ב"ש לשון איסור משמע אין זה מכוח מנהג אלא מכוח תקנת חכמים. וע"כ אין זה תלוי לדעתם במקום מסוים אלא אסור בכל מקום. ודייק זאת מלשון המשנה שהוא שונה בין ת"ק לבין הסיפא במחלוקת ב"ש ובי"ה. ומתרץ ר' יוחנן, שאכן כן הדבר, שהדבר במחלוקת שנוי בין ר"מ לר' יהודא. לדעת ר"מ אין במנהג משום איסור, רק שאין לשנות מפני המחלוקת. והם הם דברי ת"ק במשנה. ואילו לדעת ר"י הוא איסור, אולם אין זה איסור הבא מכוח תקנת חכמים, אלא המנהג עצמו הופך לאיסור, והיינו ממה שנאמר "אל תטוש". ודברי ת"ק שבמשנה הם דברי ר"מ והסיפא היא דעת ר' יהודא ולהלכה נקטינן כר' יהודא, כנקוט בידינו במחלוקת ר"מ ור' יהודא. ולפ"ז מה שאמר ר' יוחנן לבני ביישן שיש איסור של אל תטוש בשינוי ממנהג אבותיהם, הוא בהתאם לפסק ההלכה שהוא כר"י, וכנ"ל. וכן הם דברי רש"י שבראש המסכת בברייתא שהובאה שם כדעת ר' יהודא שמכוח המנהג יש גם איסור.

ה.

ולפ"ז מובנים היטב דברי ר"ל בתשובתו לר"י שהקשה לו מהמשנה דמקום שנהגו - אמינא לך איסורא ואת אמרת לי מנהגא, והיינו שהרישא שלא נאמר בה איסור הרי אזלא בדעת ר"מ, ולדעתו אין בכלל איסור בשינוי המנהג רק מצד חשש מחלוקת. ומתורצת שפיר קושית הקובץ הערות במש"כ רש"י בזה, וכן ממש"כ הריטב"א שהציבור כולו רשאי גם לשנות המנהג, שהרי כאמור לר"מ אין האיסור אלא מצד חשש מחלוקת וע"כ אם הציבור כולו רוצה יכול הוא גם לשנות מנהגו.

והוסיף ר"י והקשה לו מהסיפא, שהיא אליבא דר' יהודא ולדעתו הרי איסור יש במי לשנות מהמנהג. ועל זה עונה לו ר"ל, שלדעתו שהאיסור של לא תתגודדו הוא מצד שזה נראה כשתי תורות, כל שהרואה אינו רואה שינוי, כי יחשוב "מלאכה הוא דלית ליה" אין משום לתא דאיסור זה. על כן לא היה קשה לו מזה, רק מקריאת המגילה, וכנ"ל. ולדעה זו של ר"ל, לא רק בשני מקומות, כי גם באותו מקום עצמו מותר לחלק מהציבור לנהוג מנהג אחד והאחר מנהג אחר, בכל כה"ג שהרואה יאמר שאין חילופי מנהגים. וע"כ אין זה נראה כשתי תורות, ואעפ"י שהנוהגים בעצמם יודעים גם יודעים, שזה הנמנע ממלאכה יודע בעצמו שלא מפני שאין לו מלאכה אינו עושה, רק מכוח המנהג שהפך לגביו לאיסור, על זה לא הקפידה תורה באיסור לא תתגודדו. ואם מצד דרבנן מפני המחלוקת, לא מצינו זאת אלא ביחיד הנקלע במקום רבים הנוהגים אחרת, כגון הא דר"פ מקום שנהגו. אבל ציבור שלם אינו חייב לשנות ממנהגו בגלל המחלוקת.

ו.

וכל זה לדעת ר"ל, ולא כן היא דעת ר' יוחנן, ולדעתו איסור לא תתגודדו הוא מפני שגורם "למחלוקת גדולות" כלשון הרמב"ם הנ"ל, ועל כן אין תירוצו של ר"ל מספיק לבאר את היתר שינוי המנהגים באיסור עשיית מלאכה בער"פ. כי אם אמנם מצד הרואה אין חשש כטענת ר"ל - הרואה אומר מלאכה הוא דלא צריך, אכתי יש חשש מחלוקת מצד הציבור עצמו שנוהגים חלק באופן שונה מחבירו, שהרי הנמנע מלעשות רואה בזה איסור ואילו העושים רואים זאת כהיתר, וזה ודאי עלול להביא למחלוקת גדולות ביניהם. ואין זה דומה ליחיד הבא ממקום שאין עושים למקום שעושים, שהרי אין חשש שהיחיד יעשה מחלוקת נגד הרבים, וכל החשש אינו אלא באשר לרבים שיראו ביחיד שהוא מזלזל במנהגם, וכמו שכי"ר רש"י בסוגיא דפסחים הנ"ל (דף נא ב) שהחשש הוא "שהרואה אותו בטל יאמר זה אומר שהמלאכה אסורה וחלוק על כולנו". הרי שכל החשש הוא מצד הרבים כלפי היחיד. אך בזה שפיר קיימת הסברא שהרואה אומר מלאכה הוא דלא צריך, והיינו שהרבים לא יראו ביחיד כאילו הוא בעל מחלוקת וחלוק על כולם כי יחשבו כנ"ל שזה מפני שאין לו מלאכה.

ומכיון שלר' יוחנן כל איסור לא תתגודדו אינו אלא מפני שמביא למחלוקת גדולות לא קשיא ליה כלל מעיקרא קושייתו של ר"ל מקריאת המגילה, שהרי כאן חכמים עצמם הם שתיקנו שני זמנים ולא שתי דעות החלוקות זו על זו הביאו לשינוי הזמנים. על כן אין מקום לחשש מחלוקת כל כה"ג. על כן לא חש כלל לתרץ לר"ל, כיון שלדעתו היא טעות ביסוד ההלכה. ולא בא אלא להוכיח לו שאין הפירוש כדעת ר"ל מצד שתראה התורה כשתי תורות שא"כ הרי קשה עליו מכל שינויי המנהגים ומחלוקות ב"ה וב"ש.

ז.

ונראה שבמחלוקת זו עצמה של ר"י ור"ל נחלקו גם אב"י ור"ב. שלדעת אב"י האיסור של לא תתגודדו הוא מצד חשש למחלוקת, כדעת ר' יוחנן. וע"כ זה שייך במקום אחד, אפילו אם שני בתי דין, כיון ששניהם באותו מקום וכל אחד מורה אחרת זהו שאסרה תורה. ולא כן בשני מקומות, כיון שלא קרב זה אל זה ל"ש בזה מחלוקת. ור"ב הקשה לו שמחלוקת ב"ש וב"ה "כשני בתי דין בעיר אחת". וכבר דייק הריטב"א מהו לשון זה שנקט "כשני" ולא אמר "שני". והיינו כי אין באמת כל הוכחה שבמקום אחד היו שני בתי דין שהאחד הורה כב"ה והשני כב"ש. אלא שר"ב ס"ל כר"ל בטעם האיסור שהוא מצד שנראה כשתי תורות ולפי טעם זה אין לחלק בין מקום אחד לשנים בכגון מחלוקת זו של ב"ש וב"ה שהקיפה את כל ציבור החכמים שבארץ. וע"כ גם אם הם בשני מקומות שייך שפיר הטענה שהתורה נראית על ידי זה כשתי תורות. ומזה בא ר"ב למסקנא שבמחלוקת שבין חכמים, שבתי דין שונים יש להם דעות שונות, אין בכלל משום תורה נראית כשתי תורות. שהרי כך גזרה תורה שכל בי"ד יכריע ויפסוק אם כפי קבלתו ואם כפי שלדעתו זוהי דעת תורה. ואם כן הרי הובאה מעיקרה בחשבון אפשרות כזו שתהיינה רוב דעות של אותו בי"ד. על כן ל"ש בזה כלל איסור של לא תתגודדו. ואין איסור זה אלא כשבאותו בי"ד עצמו אין יכולים לבוא לידי עמק השוה ומפולגים הם ביניהם ואין רוצים להכריע כרוב דעות, אלא "פלג מורה כדעת ב"ש ופלג מורה כדעת ב"ה", בזה הוא האיסור של לא תתגודדו.

וכאמור על זה לדעת ר"ב שהולך בשיטת ר"ל. ואילו אב"י שנוקט בשיטת ר' יוחנן מעיקרא לא החשיב הוכחת ר"ב כהוכחה נגדו. שהרי כאמור לא הוכח שבאותו מקום עצמו היו שני בתי דין שכל אחד הורה אחרת. ואילו משני מקומות לא הוקשה לו כלל. כי בשני מקומות לא שייך כלל חשש מחלוקת.

ח.

ומעתה מיושב פסקו של הרמב"ם שפסק כאב"י שגם בשני בתי דין בעיר אחת יש משום איסור לא תתגודדו, כדעת אב"י. שמכיון שפסק כר"י בטעמא דמילתא דאיסור זה של לא תתגודדו שהוא משום שמביא לידי מחלוקת גדולות, ממילא הרי יש לפסוק כאב"י במחלוקות עם ר"ב. שהרי כנ"ל שיטתו של ר"ב היא לפי ר"ל, ואילו להלכה נקטינן כר"י לגבי ר"ל.

ועפ"י הנ"ל מובנים יפה גם המג"א ודברי התוס' שמסתמך עליהם, שכתבו בירושלים יש לנהוג כמנהג המחמירים, ובהתאם לזה הסיק המג"א בהסבר הרמ"א לענין איסור תספורת שדעת ר"ל שהרואה אומר נדחתה מהלכה. כי הרי נקטינן שטעם האיסור של לא תתגודדו הוא לשם מניעת המחלוקת. ובזה לא סגי מצד הרואה, שהרי הציבור עצמו יודע שהוא נמנע מצד האיסור שבדבר, וכשנפגש בציבור אחר באותו מקום המיקל בדבר ורואה זאת כהיתר שייך ודאי חשש המחלוקת וזהו שאסרתו תורה.

ואין זה דומה למ"ש בפסחים במי שבא ממקום שאין עושים למקום שעושים, כיון שהוא אינו אלא יחיד לא קיים החשש שהוא שיעשה המחלוקת, ואילו הרבים הרי לא יראו אותו כלל כאלו הוא חולק עליהם. על כן שפיר אמרינן בזה שיכול להמשיך ולאחוז במנהג המקום שבא משם.

מסקנת הדברים להלכה:

החיוב להמנע ממחלוקת הוא עקרון יסודי בתורה והוא האיסור של "לא תתגודדו" והוא קיים לא רק בבית דין אחד אלא גם בשני בתי דין בעיר אחת. ועל כן חובה היא במקום שהדעות חלוקות להוועד יחד ולהגיע לידי הכרעה עפ"י רוב דעות.

והקב"ה ששמו שלו' ואורייתא אשר "כל נתיבותיה שלו" מחייבים באורח ברור ומוגדר לבא לכלל דעה אחידה ולייצב השלום בתוך כנסת ישראל.

סימן עז : בגדרי החיוב בקיום המצוותא.

בגמרא ר"פ לולב הגזול דאיק מלשון המשנה שלולב הגזול פסול גם ביו"ט שני, אעפ"י דלא בעינן ביה "לכם" - משלכם. ומפרש ר"י משמו של רשב"י שפסולו מצד מצוה הבאה בעבירה.

ובתוס' שם (ד"ה משום) כתבו הא דאיצטריך קרא "לכם" - משלכם ביו"ט ראשון לא בא אלא למעט שאול, דאילו גזול בלאו הכי פסול משום מהב"ע, שהיא מה"ת.

נראה מזה ברור שגם באופן שאינו מוצא לולב לצאת בו אלא בגזל, כגון שאין ידו משגת לקנות, מ"מ פסול ואינו יוצא בגזול משום מהב"ע, גם אילו לא דכתב רחמנא דבעינן "לכם". ואף כשבעידנא שגזולו ולוקחו בידו מקיים המ"ע, שאינו אלא בלקיחה בעלמא כמ"ש (סוכה מ"ב): מדאגבהיה נפיק ביה, אעפ"י כגזול אינו מקיים המצוה. שמשו"כ הרי כתבו התוס' דאין צורך בקרא ד"לכם" למעט גזול. ויש לעיין, ואמאי לא נימא בזה דאתי עשה ודחי ל"ת דגזול.

וכן זה מוכח משיטת הרמב"ן שמפרש דיוק הגמרא קא פסיק ותני ל"ש ביו"ט ראשון ולא ביו"ט שני, שהכונה ליו"ט שני שהוא מדאורייתא - במקדש. וס"ל דגם במקדש שהוא דאורייתא, דין "ולקחתם לכם" - משלכם, אינו אלא ביו"ט ראשון. ובזה משני שמ"מ פסול ביו"ט שני מצד מהב"ע. והרי קפסיק ותני שלולב הגזול פסול ל"ש אם יש לו לולב אחר ול"ש אם אינו יכול להשיג לולב לצאת בו אלא בגזל, ומ"מ פסול. ומוכח מזה דלא אמרינן בזה עשה דוחה ל"ת, וצ"ע אמאי.

ואין לומר דבכה"ג שאינו יכול להשיג לולב, הרי בעל הלולב מחויב לתת לו הלולב לצאת בו בלקיחה מצד כופין אותו על מדת סדום, שהרי זה נהנה וזה לא חסר, כיון שלא נדרש למצוה אלא לקיחה בעלמא, דהרי יתכן שהלה חסר, שיכול לקבל דמים עבור הלקיחה מאחרים שידם משגת, וכל כיו"ב. א"כ הרי איצטריך קרא לאשמעינן דבעינן "לכם" שמשו"כ אינו יכול לצאת בגזול. אלא ודאי כנ"ל בכל גווני אינו יוצא בגזול, ולא אמרינן בזה עשה דוחה ל"ת. וצ"ע אמאי.

ב.

בשאג"א (סי' צ"ו) דן בהא דאמרינן (פסחים ל"ה) דאין אדם יוצא י"ח מצה בפסח בטבל ומ"ר והקדש שלא נפדה, ופירש"י (שם ד"ה דמאי) דאיכא בזה תרי טעמי חדא מצד הדרשא דלהלן אליבא דר"ש, ועוד - משום שהיא מצוה הבאה בעבירה. ומעלה בזה שגם לרבנן ל"א בזה עשה דוחה ל"ת אפילו כשאין לו מצה אחרת, באלה מהן משום שאיסורם חמור ואין ל"ת שלהם נדחה, ובהקדש שלא נפדה, לדעת רבנן דס"ל הזיד במעילה באזהרה בעלמא מ"מ, "כיון דקיי"ל דאין אדם יוצא י"ח במצה גזולה, וכדברי הירוש', א"כ מה לי גזל הדיוט מה לי גזל גבוה". הרי דנחית להא דיש אמנם מקום לומר בגזל שיבא עשה וידחה ל"ת, כיון שאינו ל"ת חמור, אלא שמסתמך על הירוש', שא"י בגזול, מצד מה לי גזל הדיוט מה לי גזל גבוה. ודברי הירוש' אלו הובאו שם לעיל בדבריו וז"ל: מצה גזולה אסור לברך עליה. אר"ה ע"ש בוצע ברך נאץ ה'. רי"א אין עבירה מצוה. א"ר אילא אלה המצוות, אם עשיתן כמצוותן הרי הן מצוות, ואם לאו - אינן מצוות. ע"כ.

נראה דנוקט השאג"א שהירושלמי בא לומר שמדרשא זו דבוצע ברך נתמעט מצה גזולה גם באופן שאין לו מצה אחרת, ואעפ"י שהיה מקום לומר בזה עשה דוחה ל"ת.

אך זה תמוה לענ"ד, שהרי אין הכתוב מדבר על מ"ע מסוג זה שהיא מצוה חיובית עליו, שאין המדובר אלא בגזול חטים וטחנם ועשה מהם עיסה ומפריש חלה, שאין עליו שום חובה לעשות עיסה להפרשת חלה, ובזה ודאי ל"ש שיבא עשה וידחה ל"ת. משא"כ במצה שהיא מצוה המוטלת על האדם מישראל, ויש בזה מ"ע, יבא עשה וידחה הל"ת, וממילא לא תהא בזה עבירה כל עיקר, אדרבא יקיים מצות בוראו בזה.

והירוש' כשלעצמו שממעט מצה גזולה ממש"כ בוצע ברך לק"מ, כי אפשר לומר דקאי באופן שיש בידו להשיג מצה שלא ע"י גזל, דבזה אמרינן שלא זו בלבד שעבר על הגזל, אלא שגם מצות מצה לא קיים משום דהוי מהב"ע ובוצע ברך וכו'. אבל השאג"א הרי קאי בשאין לו מצה אחרת, שהרי רק בכה"ג יש לדון בו מדין עשה דוחה ל"ת, בזה אין לנו ראייה מכתוב זה, לא לענין גזל הדיוט ולא לענין גזל גבוה. ודברי השאג"א צ"ע טובא.

כנראה שכוונת השאג"א, לא מכוח הירוש', דאין יוצאים במצה גזולה, דהתם בכלל ל"ש לדון מצד אתי עשה ודחי ל"ת, שאינו בעידנא, שהרי על הגזילה עובר מיד, ואילו המ"ע אינו מקיים אלא באכילה. ולא הביא הירוש' אלא משום דשם מפורש דאינו יוצא י"ח במצה גזולה. וע"ע סוכה (ל"ה). דבמצה בעינן נמי "שלכם". וכ"ז שייך במצה, משא"כ בלולב כשאין בו דין "לכם" - משלכם, ויוצא בנטילה בעלמא, דממילא בעידנא דגזול מקיים המ"ע, ק' אמאי לא נימא עשה דוחה ל"ת.

ג.

והנראה בזה דעד כאן לא אמרינן אתי עשה ודחי ל"ת, אלא כשהעשה הוא באותו דבר עצמו שיש בו הל"ת כגון ככלאים בציצית, שבטלית זו עצמה שלובש טלית של פשתים בה נאמר העשה של הטלת התכלת שהיא צמר. או אלמנה

